

KERTINĖ PARAŠTĖ

„Naujakalbė“ Lietuvoje — žodyno pradmenys

Šiais atgimimo metais Lietuvoje atgimsta ir kalba. Totalitarinė „naujakalbė“, melo ir žargonų mišinys, padrikusi traukiasi atgal kaip aplamdyta armija. Net ir oficialioje spaudoje šiandien mėginama kalbėti natūraliau ir objektyviau.

Tačiau „naujakalbė“ toli gražu nepripažįsta pralaimėjusi. Kaip tie gyviai ir organizmai, kurie kovodami už būvį chameleoniškai keičia savo spalvą bei formą ir pučia tikrovę maskuojančius dūmus, „naujakalbė“ tebekerėja naujais ir senais pavaldais. Jos bastonai yra dienraštis *Tiesa* (nepaisant pažangos, padarytos po „naujakalbės“ virtuozo Laurinčiuko išstūmimo), *Vakarines naujienas*, mėnraštis *Komunistas* ir visa serija provincijos laikraščių, kuriuos tebevaldo permainomis pasipiktinę „naujosios klasės“ atstovai, kovojantys už savo feodalinių valdų ir privilegijų išlaikymą. Vėšioji „naujakalbė“ dažnai prasišverbia ir į liberalesnių organų, kaip *Gimtojo krašto* ar *Komjaunimo tiesos*, skiltis.

Kadangi „naujakalbėje“ susigaudyti nelengva, kviečiame kalbininkus-profesionalus ir lingvistus-mėgėjus imtis kolektyvinio darbo — sudaryti to orveliško ideologinio-nomenklatūrinio žargonų žodyną. Pradėkime kelių svarbių „naujakalbės“ žodžių aptarimu:

ANARCHIJA — Padėtis, kai iš komunistų partijos rankų ima slysti liaudies ir tautos kontrolė. „Anarchijos“ pavyzdžiai: visiškos kūrbinės laisvės reikalavimas; „Solidarumo“ triumfas Lenkijoje 1980-tais metais; masiniai susibūrimai Vingio parke 1988-aisiais.

BURŽUAZINIS VALSTYBINGUMAS — Valstybė, kurios nevaldo Kremliaus paskirta ar aprobuota vyriausybė. Priklausymas tarybinei imperijai yra aukštesnis valstybingumo laipsnis. Todėl nepriklausoma Lietuvos valstybė — „buržuazinio valstybingumo“ apraška — yra mažiau „valstybinga“ už priklausomą „tarybinę“ Lietuvą.

EKSTREMIZMAS — Veikla už žmogaus ar tautos teises, kuri nesutampa su Kremliaus definicijomis ar interesais. Aurių kova prieš anglus už Šiaurės Airijos nepriklausomybę yra „pažangus“, teigiamas reiškinys, kurio negalima vadinti „nacionalistiniu ekstremizmu“. Lietuvių, latvių ir estų kova už savo tėvynių nepriklausomybę yra „nacionalistinis ekstremizmas“.

BROLYBĖS TILTAI SU RUSU TAUTA — Naujas Vinco Kudirkos „Tilto“ variantas.

NACIONALINIS PASIPŪTIMAS — atsiranda tada, kai „begėdiškai“ drįstama tvirtinti, kad lietuvių tauta turi savo ypatingą kultūrą ir istoriją; kad lietuviai turėtų būti šeiminkai savo žemėje — su ypatingomis teisėmis ir pareigomis, ir kad, būdami šeiminkais, jie turėtų tarti lemiamą žodį apie savo kalbą, gamtą, santvarką bei apie savo kviestus ir nekviestus svečius.

KARYS INTERNACIONALISTAS — tarybinės armijos uniformą dėvintis turistas, kuris nemokamai ir nekviestas lanko svetimas šalis. 1940-tais metais masė „karių internacionalistų“ įsiveržė į Lietuvą; 1956-tais — užplūdo Vengriją; 1968-tais — tvirtino Čekoslovakiją; 1979-tais įgarmėjo į Afganistaną. „Internacionalizmas“ — geras dalykas. „Karys internacionalistas“ — visai kitokia istorija.

PERLENKIMAI — Masinė žmogžudystė, kai ją vykdo marksistinis-lenininis režimas. Nacių vykdoma masinė žmogžudystė vadinama... masine žmogžudyste.

MOKSLINIS ISTORIJS SU PRATIMAS — Istorijos interpretacija pagal Kremliaus direktyvas.

SEPARATIZMAS — Reikalavimas, kad lietuvių tautai būtų leista laisvai apsispręsti. Azijos ar Afrikos tautų kova už laisvą apsisprendimą „separatizmu nevadintina“, nes tai buvo „pažangus reiškinys“.

Šiame numeryje:

„Naujakalbė“ Lietuvoje • Pogrindžio srovės ir įvykiai Lietuvoje • Pokalbis su Kaziu Almenu • „Margučio“ koncertas • Juliaus Kelero eilėraščiai • Vijos Tarabildienės paroda • Juozo Urbšio prisiminimai

Pogrindžio srovės įvykių Lietuvoje šviesoje

Bendradarbiavimo galimybės ir konfliktų pavojai

VYTAUTAS SKUODIS

Šiandieną mūsų visų dėmesys nukreiptas ne į Lietuvos pogrindį, o į dabartinius įvykius Lietuvoje. O tie įvykiai tikrai labai dideli, nepaprasti, išpūdingi, keliantys optimizmą, tačiau tuo pačiu metu keliantys ir nerimą. Visiems mums dabar yra iškile klausimai: kur visa tai nuves? kuo visa tai pasibaigs?

Vieniems atrodo, kad Lietuvos laisvė — nebe už kalnų, ir tik reikia kažką padaryti iš šalies, dargi mūsų išeivijos jėgomis, ir mes visi galėsime džiaugtis tikrąja Lietuvos laisve ir nepriklausomybe. Kitiems, giliau žvelgiantiems į dabartinių įvykių Lietuvoje esmę, ieškantiems jų priežasčių ir geriausio susipažinusiems su pavergtosios Lietuvos sąlygomis, toji Lietuvos laisvės perspektyva atrodo dar labai miglotai.

Naivu manyti, kad Pabaltijo kraštai galėtų atgauti savo suverenitetą anksčiau, negu iš Maskvos kontrolės išsivaduoti Lenkija, Čekoslovakija, Vengrija ir Rytų Vokietija. Tačiau būtų nedovanotina mums visiems tos laisvės ramiai laukti, nieko nedarant. O reikalinga dėti didelės pastangas, kad Pabaltijo kraštų klausimas tarptautinėje politikoje įgytų regioninių konfliktų statusą ir kad jis kada nors būtų išspręstas drauge su visomis kitomis aštriomis Vidurio ir Rytų Europos problemomis, kad pagaliau būtų išaiškinta nedovanotina JAV klaida, kurios užuomazgas nesunku matyti 1943 m. gruodžio mėn. Teherano konferencijoje. Tai būtų pati didžiausia ir svarbiausia mūsų išeivijos pagalba Lietuvai, dabar pakilusiai į atvirą kovą su pavergėju.

Šiuo metu visų mūsų dėmesio centre yra Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis ir Lietuvos Laisvės Lyga (LLL).

Jeigu Persitvarkymo Sąjūdis Lietuvoje šiuo metu yra didelė organizuota jėga, tai LLL yra daugiau simbolinė organizacija. Joje konkretūs yra tik 18 asmenų, kurie pasiskelbė sudarę LLL laikiną tautinę tarybą. Min-daugi Šiboniui staiga su šeima atsidūręs Prancūzijoje ir jau ilgokai ten esančiam be jokio garso, LLL Taryboje liko 17 asmenų. Tuo tarpu Persitvarkymo Sąjūdis

* Paskaita, skaityta Ateitininkų studijų dienoje Dainavoje, Mančester, Michigan, 1988 m. rugsėjo mėn. 2 d.

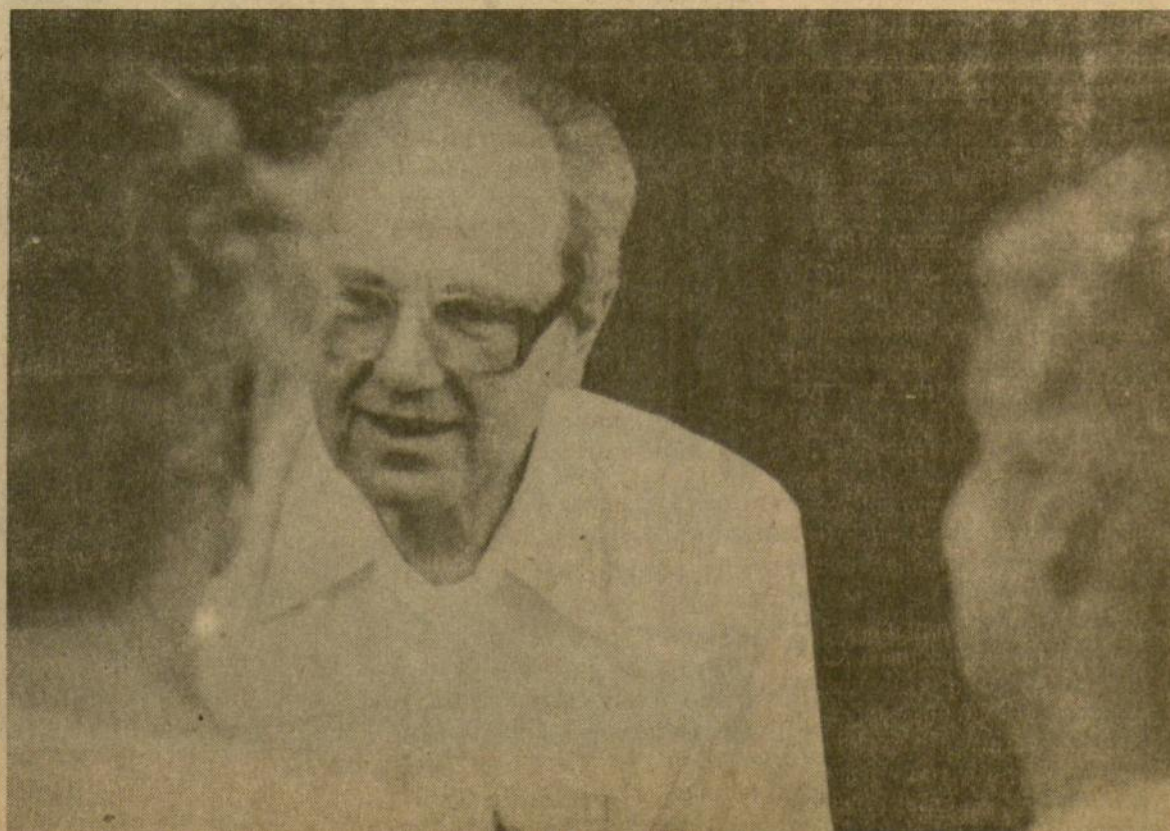
yra didelė ir kasdien auganti organizacija, kurios narių skaičius iniciatyvinėse grupėse yra gerai žinomas.

Tai sakdamas aš jokių būdu nenoriu žeminti LLL Tarybos autoriteto, juo labiau, kad esu vienas iš jos atstovų Vakaruose. Tačiau noriu tikrai išpėti tuos, kurie čia išeivijoje rodo dideles simpatijas tikrai LLL, kurios galutinis tikslas — Lietuvos suvereniteto atkūrimas, ir su nepasitikėjimu žiūri į Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį, kuris siekia tikrai Lietuvos persitvarkymo, didesnių autonominių laisvių, tačiau nekovoja už Lietuvos išėjimą iš TSRS sudėties. Toks manymas yra iš esmės klaidingas.

Daugelis, susižavėję LLL ir džiaugdamiesi Persitvarkymo Sąjūdžio kai kuriais laimėjimais, beveik pamiršo Lietuvos pogrindį, tarytum jo dabar visai nebebutų. Pamiršome ir didelį būrį disidentų, kurie neįeina į LLL Tautinės tarybos sudėtį. Kažin ar kas nors iš mūsų tokių dabar priskaičiuotų iki dešimties. O tokių yra šimtai. Susižavėję vien tik LLL, nuvertiname visus juos, kurie, pasisukus vėjams, taip pat su LLL Tautinės tarybos nariais atsidurs kalėjimuose, arba bus nuolat terorizuojami.

Lietuvoje ir net išeivijoje platinami gandai, šmeižiantys Nijolę Sadūnaitę, pačią žymiausią ir pačią veikliausią iš visų Lietuvos disidentų. Kažkas ką tik paleido gandus, jog nebeverti pasitikėjimo būvę kaliniai, taurios asmenybės ir aktyvūs disidentai Petras Cidziko ir Povilas Pečiūnas, tuo tarpu daugeliui disidentų gerai žinomas saugumo parankinis Algimantas Andreika savo „badavimu“ sukėlė daug kam susižavėjimą šituo „patriotu“. *Europos lietuvis* išspausdino Liutauro Kazakevičiaus tendencingą straipsnį prieš LKB Kroniką. O žurnalas *Aidai* net per du numerius spausdino Lietuvoje susikompromitavusio kunigo straipsnį, iš kurio taip ir matyti, jog Lietuvoje tikėjimas klesti, o Bažnyčios niekas nevaržo, tikinčiųjų nepersekioja. Deja, Lietuvos Katalikų Bažnyčios padėtis iki dabar tebėra sunki. Ji iš tos „perestroikos“ dar negavo jokio palengvėjimo. Vienu ir kitu atveju redaktoriams reikėjo padaryti pastabą, jog tie straipsniai spausdinami diskusine tvarka.

Neseniai Europoje, Kanadoje ir JAV buvau susitikęs su tikrais patriotais, atvykusiais iš Lietuvos, kurie su didžiule pagarba atsiliepia apie Lietuvos pogrindį ir Lietuvos disidentus. Jų nuomone, jeigu nebūtų įvykusios pirmosios keturių drąsuolių: Nijolės Sadūnaitės, Vytauto Bogašio, Petro Cidziko ir Antano Terlecko suorganizuotos Vilniuje demonstracijos (1987.VIII.23 ir 1988.II.16), dabar Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis kažin ar būtų atsiradęs, o jeigu ir būtų atsiradęs, jis būtų buvęs žymiai kuklesnis ir režimo atžvilgiu

Lietuvos disidentas Vytautas Skudis šiemetinėse Ateitininkų studijų dienoje rugsėjo 2-5 d. Dainavoje, Mančester, Michigan. Nuotrauka Jono Kuprio

santūresnis. Platesniu požiūriu analizuojantiems įvykių Lietuvoje eiga tai buvo aišku ir be palidijimų iš Lietuvos.

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdyje dabar dalyvauja ne pavieniai asmenys, ne jų grupės, o visa pavergtoji tauta, nors kol kas tik jos dalis veikia aktyviai. Kitaip nepaaiškinti to fakto, kad š.m. rugsėjo 23 d. į Vingio parką Vilniuje suplaukė iki 200,000 lietuvių. O tai sudaro ne mažiau kaip 30% visų Vilniaus mieste gyvenančių lietuvių, arba 6% visų Lietuvoje gyvenančių lietuvių.

Ne kas nors kitas, o tik tai Lietuvos pogrindininkai 1979 metais

į dienos šviesa išvilko kraujuotą Molotovo-Ribbentropo pakto slap-tą protokolą, kuris nulėmė mūsų krašto ir mūsų tautos tragišką likimą. Apie tą protokolą disident-tai kalbėjo 1987 m. rugsėjo 23 d. demonstracijoje prie Adomo Mickevičiaus paminklo Vilniuje. O dabar ši tema buvo pagrindiniu leitmotyvu š.m. rugsėjo 23 d. mitinge-demonstracijoje, įvykusioje Vilniuje.

Poetas (komunistas) Justinas Marcinkevičius tame susibūrimo kalbėjo: „Juokinga, kad Maskvos archyvuose negali surasti tų dokumentų. Maskva neranda to, ko nenori atrasti, ko jai nereikia rasti. Ieškoti galima, bet rasti nereikia. Gal jiems galėtų padėti Pabaltijo kraštų istorikai ir ar-

chyvininkai? (minioje ovacijos — V.S.) Tai būtų tikrai „broliška internacionalinė“ pagalba (...) Vienas diktatorius iš kito nupirko už 7.5 milijono dolerių Lietuvos gabalą (...) Apsaugok, Viešpatie, nuo tokių bolševikų“. Toliau Justinas Marcinkevičius kalbėjo: „jeigu būčiau dailininkas, nupieščiau tokią karikatūrą: Stalinas ir Hitleris rija Europą, o Anglija, Prancūzija ir JAV stovi nuosalyje ir linkioja, sakydamos „sveikata““.

Tame pačiame mitinge-demonstracijoje kalbėjęs istorikas Gediminas Rudis taip pasakė: „Tie slapti Molotovo-Ribbentropo protokolai turi būti surasti ir paskelbti. (...) Lietuvos istorikai gali padėti juos surasti. Lietuvos archyvai turi pakankamai dokumentų, kurie patvirtina tokio pasirašymo faktą ir tų dokumentų turinį“.

Kitas istorikas savo kalboje pasakė: „Ribbentropo-Molotovo paktas tai buvo laidotuvių maršas Pabaltijo kraštams ir jų nepriklausomybei, taip sunkiai išsikovotai 1918 metais. Tai buvo IV-sis Žečpospolitos padalijimas. Mus nori įtikinti, kad Lietuva pati paprašė atimti jai suverenumą. Tai netiesa (minios šauksmas: *Melas! melas!* — V.S.) Istorija nežino atvejo, kad kuri nors tauta pati atsiskyrė valstybingumo“.

Tokioje dvasioje praėjo keletą valandų užsitęsęs milžiniškas mitingas-demonstracija. O vienas ponas neseniai Chicagoje pasakė: „Nepasiduokime apgaulėi. Visi ten Lietuvoje tie mitingai ir demonstracijos yra organizuojami komunistų partijos tam, kad saugumas turėtų darbo“. Su antrąja išvados dalimi aš visiškai sutinku — saugumas tikrai intensyviai ruošiasi.

Praėjusių metų rugsėjo mėn. 23 d. demonstracijoje prie Adomo Mickevičiaus paminklo Vilniuje dalyvavo 4,000-5,000 žmonių. Kas tada galėjo pagalvoti, kad lygiai po metų tie politinio banditizmo aktai bus atvirai pagarsinti jau 200,000-tinei miniai, o per *Sąjūdžio žinias* ir net savitrašį *Literatūra ir menas* — visai Lietuvai! (Nukelta į 3 psl.)

Vija Tarabildienė
Aušros Vartai
Akvarėlė, 26" x 17 1/4", 1988
Iš dailininkės Vijos Tarabildienės darbų parodos, vykusios nuo rugsėjo 30 iki spalio 9 dienos Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje.

Pokalbis su rašytoju Kaziu Almenu

— Skaitytojų sąmonėje esate išpildytas kaip nuotykinio braižo rašytojas. Iš tikrųjų jūsų romanai „Upė ir rytas, upė ir šiaurė“ (1964) ir „Šienapjūtė“ (1970) yra puikūs šio žanro pavyzdžiai. Nuotykių netrūksta ir jūsų novelių rinkiniuose. Detektyvinio nuotykių kupini yra tris šiais metais Ateities literatūros fondo išleisti pirmieji du naujo jūsų užmojo — detektyvinių romanų serijos veikalai: „Sauga skatiku“ ir „Lietingos dienos Palangoje“. Kas jūsų plunksną palenkė labiau šios nuotykinės rūšies literatūrai?

— Labai paprastai. Pats augdamas lietuvių kultūros kontekste jaučiau didelį tokio tipo literatūros stygių. Kai pradėjo augti mano vaikai, tą trūkumą pajutau dar aštriau. Labai jau trūksta literatūros, kuria galėtumėm suintriguoti jauną žmogų.

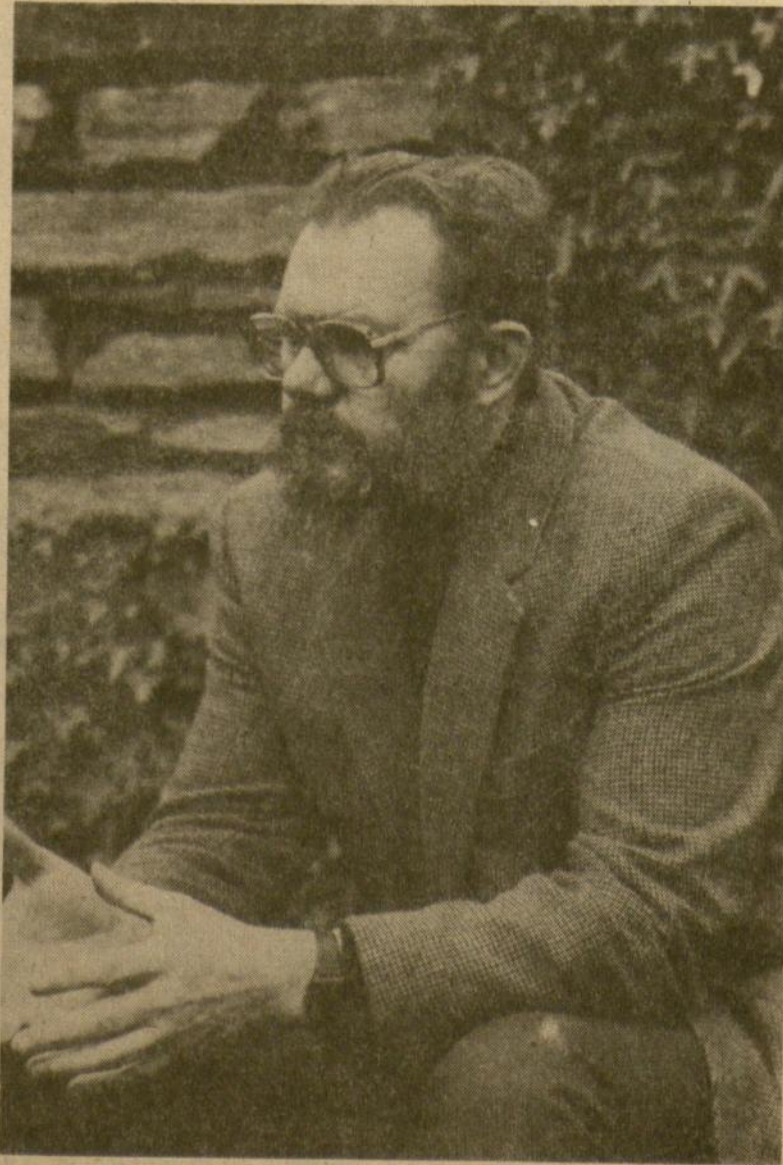
— Tai čia nesama kokio, tarkim, filosofinio pagrindo?

— Nebent perkeltine prasme. Atseit tą pramoginės literatūros trūkumą ir jo pasekmes esu išmąstęs. Mat reikalingas toks: kiekviena kultūra, kuri yra sėkmingai perimama naujų generacijų, susideda iš dviejų dalių, pamato ir antstato. Kai kultūrinis elitas kalba apie „kultūrą“, jis kalba tik apie antstatą. Atseit — operas, poeziją, psichologinius romanus, sąmonės srautus ir t.t. Tai kultūros išraiškos, kurios elita domina ir užima. Tačiau, kiekvienas, sakykim, Ezra Pound ar Nykos-Niliūno eilėraščių gerbėjas gi nepradėjo juos skaityti, būdamas 12-os metų. Jis neskaitytų jų ir 17-os suėjęs. Ir pabrėžkime dar štai ką: jis gi kada nors buvo ir 12-os ir 17-os! Tame amžiuje jam reikėjo kultūros išraiškų formų, kurios jį sudomintų ir jam būtų suvokiamos. Šitos kultūros formos, kurios yra prieinamos visiems, ir yra kiekvienos kultūros pamatas. Šiais laikais visos pasaulio kultūros tapo prieinamos. Jos nebesivysto savarankiškai, bet veikia sąlytyje viena su kita. Jei kuri kultūra nepajėgia sudominti savo 12-mečių, jei ji neturi pamato, kuris gali konkuruoti su kitom kultūrom, na, tai išvados paprastos — ji tebus trumpalaikė. Daugmaž apibrėžta egzistuojančio kultūros elito biologiniu amžium.

— Kaip susiklostė idėja dabar pradėtos leisti jūsų detektyvinių romanų serijos?

— Kaip? Na, tai plačiai populiarus pramoginės literatūros žanras ir, deja, kaip ir nepraktikuojamas lietuvių literatūroje. Bet tai jį klausimą neatsako. Kaip susiklostė pati idėja? Paimkim atsakymui kad ir šią istorinę analogiją: Kažkadaise Baranauskas rašė „Anykščių šilėlį“ užtai, kad mokytojas klasėje pasakė, jog lietuvių kalba tokių gamtos aprašymų, kokie pateikiami Adomo Mickevičiaus „Pono Tado“ poemoje, neįmanoma parašyti.

— Čia palyginimas labai sąlyginis. Su Baranausku, savaime suprantama, nesilyginu, tačiau motyvai joje tam tikrą panašumą esama. Ir aš pagalvoju — o kodėl norėdamas pasi-

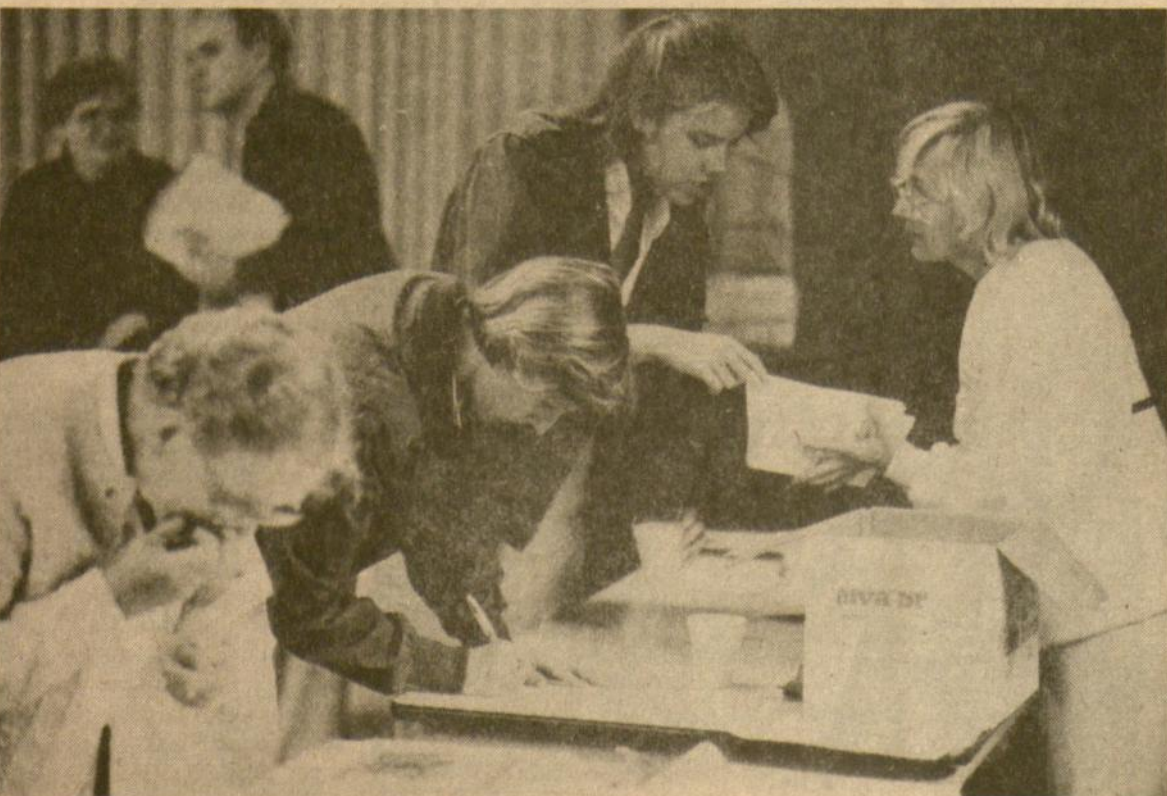
Kazys Almenas

vertybių perėmimą. Be skaitymo jokio kultūrinio antstato nebus. Gi nereikia čia aiškinti, kad skaityti būtent įprantama 7-ų gal iki 17-os metų amžiaus ribose. Jei kultūra nepajėgia sudominti žmogaus tame amžiuje, po to per vėlu. Kai šitaip pažvelgiu į reikalą, sakau — taip, pramoginė literatūra, tai reikšia ir nuotykinė, ir meilės romanai, ir detektyviniai, yra to pamato dalis.

— Bent tris. Tai pats minimumas. Nes du tai dargi ne „serija“. Na, o trys tai vis jau šokia tokia... O kur? Na, mano „detektyvas“, atseit Donatas Vėbra, gi yra Kauno miesto milicijos pareigūnas. Tad reikės jam pagaliau pradėti eit rimtą tarnybą. Taigi bus Kaune.

— Šios rūšies jūsų raštuose nuotykiui pinami ne vien dėl nuotykių, bet puslapiuose žavimės ir spalvingu charakterių portretais, ir aplinkos detalių istoriškumu bei dabartiškumu, ir žmogaus sielos kampelių įžvalgiu atskleidimu...

— Na, kad būtų įdomu, reikia ir spalvingų veikėjų, ir intriguojančių detalių. Bet tai tik savo vietoje. Kad ir tie minėti „sielos kampeliai“ — jie nebūtinai kenkia, bet jie neturėtų dominuoti. Rašant nuotykinę ar detektyvinę

Per Ateitininkų studijų dieną rugsėjo 25 d. Dainavoje viena labiausiai perkamų knygų buvo Kazio Almeno „Lietingos dienos Palangoje“. Prie knygos stalo: (iš kairės) Elzbieta Katilienė, Ramunė Kubiliūtė ir Rūta Sidyrė,

įsijungiant „Lietingos dienas“ iš Mildos Tamulionienės, Ateities literatūros fondo reikalų vedėjos.

Nuotrauka Jono Kuprio

knygą niekad nevalia pamiršti, kad pirmoje vietoje turėtų būt intriga. Kiti literatūriniai atributai priimtini tik tiek, kiek jie netrukdo intrigos vystymui.

— Tad neturite pagundos karais nuo Karl May tipo romanų peršokti į grynai dostojevskinių gilmenų modernų sukirpimą?

— Ne kiek. Ir tai dėl kelių priežasčių. Pirmą, kaip jau minėjau, būtent pramoginio tipo literatūros mums stinga. O tą rimtų romanų, novelių, apysakų ir kitų žanrų, jei ir per daug nėra, tai tikrai yra pakankamas skaičius juos rašančiųjų. Linkiu jiems viso geriausio. Antra priežastis labiau ginčytina ir niekam jos neperšu. Bet pats esu nuomonės, kad literatūra kaip gyvenimo patirties atspindys yra praėjęs istorinis etapas. Bent aš, kai noriu pasi-semt gyvenimo patirties, neieškau jos literatūroje. Tam yra mokslinė spauda, filosofinės, sociologinės studijos.

— Tai išeitu, kad liekat prie detektyvų?

— Viskas savo vietoje. Vakare, kai esu pavargęs, prieš užmigdamas pasiskaitau ir detektyvų. Tai nevalgina galvos ir leidžia atsipalaiduoti.

— Be daugiau ar mažiau jau praeities didžiųjų detektyvinių romano klasikų (Conan Doyle, Agatha Christie), kurie gyvieji šių dienų autoriai yra verti skaitytojų dėmesio?

— Nelengva duoti patarimą... Sakykim, kaip pasiūlyti, kokie ledai geresni — šokoladiniai, vaniliniai ar braškiniai? Skonio reikalas. Aš, pavyzdžiui, nemėgstu tokių detektyvinių romanų, kur nusikalčiai pasirodo esąs vienokio ar kitokio tipo patologiškas asmuo. Tokių nemaža ir jie populiarūs, bet man tai atrodo tarsi tam tikra apgavystė. Mat su patologiškai nusikaltėliu autorius gali regėti visokiausias intrigas, nepaisydamas priežastingumo. O jei bazuojies iš esmės normaliais žmonėmis, reikia ieškoti labiau gyvenimiškų ryšių.

— Ar yra dėmesio vertu, ranka pasiekiamu amerikiečių? Ir del kurių savo ypatumų jie būtų minėtini?

— Na, jei jau reikia minėt ypatumus... Pastaruoju metu man patiko Hilermano knygos, kur pasakojimai visi lokalizuoti Arizonoje, Navaho indėnų rezervate. Anksčiau skaitydavau Ross McDonaldo. Įdomūs ir keli autoriai, kurie veiksmo vietą pasirenka Sovietijoje, būtent M. Cruz Smith ir Anthony Olcott. Ne tiek daug ir skaitau to tipo literatūros, kad galėčiau būt išsamesniu vadovu.

— Ar šiandien Lietuvoje kuriamoje literatūroje randama ir detektyviniams romanams vietos?

— Ne. Bent aš tokių nežinau. Ten Lietuvoje jie dar rimtesni už mus čia. Nenoriu tuo nieko kritikuoti. Taip jau yra, kad gyvename labai rimtais laikais. Ten, esamomis sąlygomis, literatūrai dar skirta platesnė dirva. Pavyzdžiui, istorijos lankose. Ne tos senosios, bet ypač tos visai nesenos. Vakaruose tam yra istorinės studijos, autentiški memuarai ir daug ko kito. Ten tai turi atstoti literatūra. Tai didelė ir našta, ir garbė. Linkiu jiems sėkmės ją nešant. Nors visgi atrodytų, kad atsižvelgiant į berods kelis šimtus narių turinčią rašytojų sąjungą, pakaktų pajėgų ir pramoginei literatūrai. Nes, kaip minėjau ir dar kartą pabrėžiu, tai toli gražu ne tik pramogos, bet tiesiog gyvybinis reikalas. Jei mes nepajėgsime sudominti jaunimo, nepripratinim jo skaityti lietuviškai, tai kas skaitys tas mūsų rimtasis knygas ateinančioje generacijoje? Deja, tai retorinis klausimas. Atseit toks, kuriam jau užprogramuotas ir atsakymas.

— Esate fizikos profesorius Marylando universitete. Tai laiką edanti mokslinė profesija. Kaip randate laiko skirti dėmesį ir gro-

Per Margučio surengtą koncertą spalio 2 dieną Jaunimo centre, Chicagoje, solistai dainuoja ištrauką iš Mozarto „Užburtosios fleitos“. Prie pianino — Manigirdas

Motekaitis. Toliau: Edward Zelnis — Tamino, Julianne Barnes — Pamina ir Algis Valiūnas — Sarastro.

Nuotrauka Jono Tamulionio

Trys stiprūs balsai Margučio koncerte

MYKOLAS DRUNGA

Soprano Julianne Barnes, tenoro Edward Zelnis ir boso-baritono Algio Valiūno koncertas 1988 m. spalio 2 d. Jaunimo centre, Chicagoje. Akompaniatorius — Manigirdas Motekaitis. Rėngė Margutis.

Kalbėdami apie išeivijos lietuvių, paprastai iš akiračio išleidžiamą ankstyvųjų emigracijos bangų palikuonis — vaikaičius ir provaikaičius — tautiečių, kurie į šį kraštą atvyko šio šimtmečio pradžioje ar dar anksčiau. Tiesa, daugelis tų palikuonių jau tik mišrios lietuvių kilmės, ir retas jų dar tebemoka lietuviškai, geriausiai atveju gal tik iš vaikystės prisimindamas vieną kitą žodį. Bet jų skaičius gausus, keleriopai didesnis už iš lietuviško rato dar neišslydusią „dypukiją“, o jų potencialas būtų sigražintiems vienam kitam lietuviškam reikalui, užsidegti vienu kitu lietuvišku interesu — dar beveik visai neišnaudotas. Todėl tiems, kurie stengiasi tokias tolimes lietuviškos kilmės atžalas surasti ir jas kad ir tik vienai kuriai progai vėl į lietuvišką orbitą pritraukti, kartais gali visai neblogai pasisekti.

Štai Margučio vedėjas Petras Petrutis, beieškodamas savo rengiamiems koncertams naujų talentų, jau seniai knaisiojasi po tuos „milijono Amerikos lietuvių“ ir kitus apleistus dirvonus, ten nebe pirmą sykį tokius talentus ir aptikdamas. Šį kartą į Jaunimo centrą jis jų atvedė net du — soprana Julianne Barnes bei tenorą Edward Zelnis, prie jų pridėdamas ir bosa-baritoną Algį Valiūną, kuris, nors būdamas naujųjų ateivių vaikas, buvo taipgi iš lietuviško akiračio pasitraukęs, iki kol ir jo prieš metus nesurado Margutis. Beje, nuo lietuviško kamieno toliau nuriudėję „dypukų“ vaikai — taip pat vienas iš tų apleistųjų (o gal apsilėdusių) dirvonu, kuriuose Margučio pavyzdžiu atkakliau pasikrapščius būtų galima realizuoti mūsų reikalui naudos.

Nė vienas šio koncerto solistų nepadarėtų gėdos Chicagoje Lietuvių operai. Tai nestebėtina, nes žinei literatūrai, ir ne tik ją skaityti, bet ir ją kurti?

— Esu branduolinės inžinerijos profesorius. Tai turi bendro su fizika, žinoma, bet visgi su ja netapatintina. O dėl laiko?.. Galėčiau čia ir pabėdavot, ir griebtis vaizdžių metaforų. Bet baikim trumpai ir dalykiškai — trūksta to laiko. Kuo labiau sensu, tuo labiau trūksta. Taigi išeitu, kad man klotasi panašiai kaip ir visiems kitiems.

— Jie visi (ypač Barnes ir Zelnis) turi platą koncertinę bei teatrinę patirtį. Pvz., visi trys yra dirbę su geros reputacijos operetine trupe Light Opera Works Evanstone. Savo ruožtu gerą vardą pusiau profesionalių kolektyvų tarpe turi ir mūsų opera, nors jai vis dažniau tenka retėjančias išeivijos solistų eiles papildyti amerikiečiais. Šiai spragai užkimšti užtat dabar ir siūlosi du būdai: arba kviestis dainininkus iš Lietuvos (o bent šiuo metu, ačiū Dievui, ima mažėti šitokius užmojus anksčiau stabdžiusios politinės bei psichologinės kliūtys), arba ieškoti jų kaip tik tarp tokių kad ir ne visai „tikrų lietuvių“, kuriuos sugeba išskirti Margutis. Tiesa sakant, porą pačių stipriausiųjų Lietuvos solistų reiktų angažuoti ne Lietuvių operai, o stengtis prakišti tiesiai į šio krašto vadovaujančius operos teatrus. Jeigu juose gali pasirodyti Arnoldas Voketaitis, tai lygiai to paties vertas būtų ir Vlado Daumoro, ir jeigu Lyric Operoje gali dainuoti rusė Edita Gruberova, tai kodėl tai turėtų būti užginta lietuvaitei Irenai Milkevičiūtei? Žodžiu, orientuokimės pagal lygi — ir įkinkykime į darbą savo pagrįstas tautines ambicijas.

O Chicagoje Lietuvių operos gretomis sustiprinti kaip tik būtų idealūs tokie solistai, kokius girdėjome šiame Margučio koncerte. Tai sakydamas, turio omeny visų pirma balsinę pusę. Lietuviškos tarties atžvilgiu jie, žinoma, visi trys skambėjo gana „nežmoniškai“ (ir kiekvienas dargi kitoniškai), bet prie tokių reiškinų jau esam pripratę. Be to, pačios Lietuvių operos patirtis rodo, kad, dirbant su geru treneriu (kokiu, pvz., buvo Alvydas Vasaitis), labiausiai režiančius tarimo trūkumus kartais imanoma šiek tiek išlyginti. Galop, nors koncertinis formatas ir neleidžia tiesiogiai spręsti apie jų vaidybinis sugebėjimus, bent Barnes ir Zelnio atveju reikia manyti, kad jie tokių nestokoja: scenoje abu jautėsi laisvai, ir abiejų sceninio darbo reziūme gana įspūdingi. Gal tik Valiūnas savo nedrąsiai sustingusia ir lyg pusiauju įlūžusia laikysena atrodė dar kiek žalias. Bet ir jis jau yra dalyvavęs keleto operėčių pastatymuose.

Džiugu, kad kiekvienas jų pasi-stengė šiam koncertui išmokti ir pluoštelį lietuviško repertuaro. Algis Valiūnas atliko tris Salomėjos Čerienės romansus — muzikiniu ir techniniu atžvilgiu nereiklius, bet eilinio klausytojo ausiai minkštai malonius. Julianne Barnes pasirodė su trimis kontrastingais gabalais —

garsiaja Jūratės arija „Neplauk, Kastyti, į marias“ iš K. V. Banaičio operos, Stasio Gailevičiaus dainelė „Tyliau, tyliau“ ir Vlado Jakubėno nelengva lietuviško impresionizmo studija „Spindulėlis vakaru“, iš kurios solistė išgavo daug, bet dar ne viską, kas jon sudėta. Edward Zelnis jai atsiliepė nemažiau žinoma Kastyčio arija „Koks vakaras ramus“ ir dar pridūrė svajingą Banaičio „Pradalgijos“ bei Juozo Gruodžio romansą „Dainius“. Taigi, išskyrus Banaičį ir Jakubėną, lietuviškojo programos daly nebuvo nieko specialiai stebinančio, tačiau kiekvienas atlikėjas bent sužadino klausytojo apetitą antrajai koncerto daliai, kurioje gavo progos kaip reikiant išskleisti savo sparnus.

Šiuo koncertu Algis Valiūnas Jaunimo centro salėj pasirodė jau antrą kartą. Perna jį girdėjome irgi Margučio rengtame Stasio Šimkaus minėjime. Atsimerant, kad Valiūnas iš viso dainuoti pradėjo tik 1985 metais, negalima nesigėrėti jo daroma didžiule pažanga. Per tą trumpą laiką jis išaugo į dainininką, kuris galėtų būti verta pamaina mūsų operos bosams Jonui Vazneliui ir Vytauti Paulioniui. Jo šiaip jau švariam balsui dar trūksta varneliškosios kantilenos šokoladinio tekėjimo, ir užtat Sarastro arija „In diesen heiligen Hallen“ iš Mozarto „Užburtosios fleitos“ praskambėjo lyg ir truputiškai bekravai. Tačiau Valiūnas solidžiai valdo registro apačią, ir to jau beveik užtenka, kad paženklintų dainininką esant tvirtu bosu. Bet Valiūnas taipogi apdovanotas ir plačiu diapazonu, įgalinusiū jį imtis net baritonu arijos „Aprite un po' quegli occhi“ iš Mozarto „Figaro vestuvių“. Žinoma, jis dar nesileido iki gelmių išnaudoti visas šiame itin virtuoziskame numeryje slypinčias galimybes, tačiau šiam kartui pakako apskritai Valiūno dainavimą žyminių dorybių, visų pirma gero balso suformavimo, intonacijos preciziškumo, muzikinės inteligencijos. O kai solistas prapliupo veltio arija „Son lo Spirito che nega“ iš Boito „Mefistofelio“, tai net stebėjomės naujai atsiradusiu ekspresyvumu ir energija. Nors dar jautėsi, kad atlikėjas „dirba“, su partija grumiasi, pagrindinius jos vokaličius sunkumais jis įveikė, kelioms minutėms tikrai pavirsdamas jaunui, savo jėgas išbandančiu šetonu.

Julianne Barnes — laimingas Margučio atradimas. Pirmojoje daly sudainuodama Jūratės ariją, ji davė pažadą, kurį antrojoje daly kone tobulai išpildė su Elzso arija „Einsam in trueben Tagen“ iš Wagnerio „Lohengrino“. Išivaizduokime — lietuvių scenoj autentiška vagneristė! Mūsų dramatiškos sopranų tarpe turime

(Nukelta į 4 psl.)

Pogrindžio srovės

(Atkelta iš 1 psl.)

Tokiu būdu akcentuojant pogrindininkų ir disidentų veiklos svarbą, grįžkime prie temos „Pogrindžio srovės: bendradarbiavimo galimybės ir konfliktų pavojai“.

Pogrindininkas, žinoma, nėra koks nors kurmis, o religinis, tautinis, politinis arba socialinis veikėjas, kuris gerai žino: jeigu už savo veikimą valdžios kada nors bus išaiškintas – jis atsidurs į didelę bėdą. Jis bus tardomas, teisiamas arba atidžiai sekamas taip, kad bus paralyzuotas tolimesnis jo nelegalus veikimas.

Disidentas – tai dažniausiai valdžios jau išaiškintas, tačiau ir toliau atvirai, pusiau atvirai ir slapta veikiantis buvęs pogrindininkas. Jis jau atbuvo bausmę arba pasiryžęs ją sutikti. Disidentai yra ir tie, kurie, staiga įgiję drąsos, meta atvirą ir teisingą iššūkį valdžiai, gerai žinodami, jog už tai anksčiau ar vėliau toji tirosnijos valdžia su jais susidoros.

Lotynų kalbos žodžio *dissidens* prasmė – nesutinkantis, prieštaraujantis. Tokiu būdu disidentas – tai asmuo, kuris nepripažįsta ir nesilaiko viešpatuojančios ideologijos. Nesigilinant į atskiras asmenybes, disidentais laikytini ne tik visi LLL Tautinės tarybos nariai, bet taip pat ir visi tie, kurie dėl savo pažiūrų ir įsitikinimų yra patekę į valdžios nemalonę, nors aktyvioje disidentinėje veikloje ir nedalyvauja.

Kas gi yra tas Persitvarkymo Sąjūdis? Jis pagrįstai gali būti laikomas kaip tik Lietuvoje naują formą atgimusia rezistencija (lot. *resistentia* – pasipriešinimas). Tai tikras plataus masto pasipriešinimo judėjimas, kuriame dalyvauja nebe pavieniai asmenys arba jų grupės, o visa tauta. O tai reiškia, kad tame pasipriešime gali dalyvauti ir pogrindininkai, ir visi disidentai, įskaitant ir LLL Tautinės tarybos narius. Taip iš tikrųjų ir yra.

Kada prasidės valdžios reakcija, o tai gali prasidėti ir greitai, daliai rezistentų teks eiti ir kalėjimus, kiti bus terorizuojami ir praras gerą darbą, dar kiti, tokių bus mažuma, atgailaus ir mušdamiesi į krūtinę verks krododilo ašaromis ir prašys atleidimo. Tačiau tokia valdžios akcija prieš naują rezistenciją tikrai dar labiau sustiprins Lietuvos pogrindžio ir disidentų veikimą, kas paruos pavergtąją tautą naujam, dar stipresniam pakilimui.

Taigi dabar, kada ir Lietuvos pogrindis išėjo į pusiau atvirą ar net atvirą veikimą, kalbėti apie pogrindžio sroves lyg ir nebeaktualu. Tačiau, norint geriau suprasti dabartinių įvykių Lietuvoje priežastingumą ryšius ir nors aprioriškai numatyti tolimesnių įvykių Lietuvoje eigą, pravartu žvilgtelėti ir atgal.

Julius Keleras

*lig sutemų taisyė dūmus
kad geriau per kaminą eitų
paskui uždėjo grindis ant Daukanto Strazdo duonos
ir tiesiai vaikščioti mokėsi*

*girdėjo garsiai sapnuodamos žiemą
už upės mūškė karvės pranašaudamos galą pasauliui
o didelė šviesi užaugo
šnarėdama mūsų žemė tarp meldų*

*lietuviškai duonai kepti
pienui milžti
kalbai kasdien kalbėti
jos kasoms vis naujai pinti*

Sovietų Sąjungoje pogrindžio, disidentizmo ir dabar vykstančių reiškinį pradžia sietina su joje kilusia visuomenės reakcija dėl sovietų armijos intervencijos į Čekoslovakiją 1968 metais. Lietuvoje tokia veikla prasidėjo dvejiems metais vėliau, po kunigų Prospero Bubnio, Antano Šeškevičiaus ir Juozo Zdebskio nuteisimo lagerio bausme už vaikų katekizavimą. Dėl to atsirado LKB Kronika, kuri tebegyvuoja ir dabar, jau 16-sius metus.

Tačiau po poros metų kai kurių disidentų ir pogrindininkų tarpe kilo nepasitenkinimas taja Kronika. Vadinamame „16 inteligentų“ laiške Kronika buvo kritikuojama už tai, kad ji apsiribuoja vien bažnytinio gyvenimo informacija ir nededa jai nusištos medžiagos tautiniais ir Lietuvos laisvės atgavimo klausimais. Ši iš esmės neteisinga kritika buvo reikšminga tuo, kad paskatino 1975 m. rudenį atgavinti dr. Jono Basanavičiaus

Aušra.

1979 m. pabaigoje Lietuvoje buvo žinoma 16-os pavadinimų pogrindžio periodiniai ir tęstiniai leidiniai. Jų tarpe išryškėjo trys pagrindinės kryptys: katalikiškoji, tautinė ir liberalioji. Jokios polemikos tarp tų leidinių nebuvo. Jie vienas kitą rėmė ne tik moraliai, bet kartais ir materialiai. Tik valdžia, dėdama atkaklias pastangas visus tuos pogrindžio leidinius sulikviduoti, rengė įvairias provokacijas. Taip, pavyzdžiui, buvo platinamas anoniminis neva Kauno kunigų, seminarijos klierikų pareiškimas, taip pat anoniminiai neva kunigų parašyti laiški, kuriuose LKB Kronika buvo smerkiama dėl jos tariamo kenksmingumo Bažnyčiai.

Pogrindyje įvyko ir kuriozinis konfliktas tarp *Perspektyvų* ir joms tada dar nežinomų korespondentų grupės, kuri po to nutraukė bendradarbiavimą su *Perspektyvomis*. O to konflikto

SKYLANTIS MĖNULIS

*išžiūrėk gerai: tik įsitempę regi skylantį mėnulį, –
jis krenta vasaromis turgaus aikštėse, į dūmus
prirūkytuose peronuose, virš atsarginių bėgių, apynių,
pražystančių Subačiųjų arba Biržuos, jis krenta
netoli Irkutsko 47-aisiais, aidint svetimam bajanui*

*jis krenta virš žmonių, kurie paklydo svetimuos
namuos, kurie sutriko kaip avis, pripuolus prie bedugnės
krašto, kurie suriko, bet vėliau – sutiko, jis leidžias
ir virš tų, kurie, sugrįžę tėviškėn, terado
tiktai girdžiančias sūpuokles ir pienėm supūkuotus laiptus*

*mėnuli! mes nežinom, ką tamsioj sukilėlių palėpėj
rašė tavo spindulys prieš daugel metų! ką jis šnabzdėjo
pamaldas atlaikeisiam Valančiui? kaip jis kentėjo
susirietęs užkalto vagonuose drauge su
surikiuotais ištremtaisiais!*

*tu miegi aukštiekninkas Nemuno paviršiuj
ir nesibijai, kad popiečio vėjas nuneš tave
kaip našlės prisiminimus į šviesų vaikystės
pokaičio miestą, kur dabar težydi balandos –
pakelių ir šiukšlynų žolės*

1952

*Benamiai ir bėtieviai pokario vaikai
naujamiesty laukia sachmatinės pabedos
beprotiškai praskriejančios stiklo vitrinose,
kur stovi negyvas angelas, reklamuojantis
tvido kostiumą išgriautoj Vokiečių gatvėj*

*Metalinėj tyloj išgirstu, kaip slapta kalasi
kryžiams šaknys Kryžių kalne, kaip Kaune
Muzikinio teatro skvere sudega žmogus,
įrodęs melo ir apatijos gresmę,
mumyse tykančią mūsų*

*Dieve! Mes uždarėme tave bakalėjose
ir vyno krautuose, mes prisivertėm
veidrodžiuose nematyti savo bruozų,
mes jūrą vadinome upe, o šiai suteikėm
kita, netikra, svetimųjų nurodytą vardą*

*Mes ieškojom, tikrai ieškojom toliaregiu,
atviru, nesupančiuoju žvilgsniu, tačiau
pastebėdavome tik bukus nuobodžiaujančių
stebėtojų veidus, kuriems buvo liepta
išskaityti mūsų gyvenimuose išdavystę ir klaidą*

*Mes prispaudėme kalbą kirviu, ir nevilties
epidemija, lyg vakaro rūkas paplūdimius,
apsupo mūsų apgriuvusias pilis su apžėlusiom
šaudymo angom, pro kurias nebedrįso pažvelgti
nei vienas saulėlydis, paskubom pasirenkantis jūrą*

*Todėl mūsų Maratono bėgikų tykojo marodieriai,
todėl visi (net ir kūdikiai) nakties guolyje spaudė
iš anksto parašytus kaltės pripažinimus, todėl
vienskiemenis žodis galėjo užklupti kiekvieną,
neapsimetanti, jog serga vištakumu*

ŠIAURĖS PAŠVAISTĖ

*raudoni žirgai pasikelia auštant iš miego
ir žemaičio valstiečio sodyboje baigiasi
lauktas pavasaris: kraujo stulpai sminga
į ramią gyvenimo tėkmę, nukrėdami iš obelų varnėnus*

*tarsi būtų kalta – katė nuo šulinio rentinio
žiūri, slenkstis akmenėja, nedrįsta pakelti
akių, ramūs valstiečio vyzdžiai ūmai nusidažo
raudona arktinės žiemos spalva, ir pro langą
telieka žvelgti švarios kartūno užuolaidos*

*mes dar negime, mes dar negalim jiems padėti
iškūsti tą ilgą purviną žiemą, prasiskverbusia
į visus slapčiausius pašalius, bet negalėjusia
atrasti Sielos; tai šiaurės pašvaisitės raudoni
žirgai, raudoni raiteliai raudonais kalavijais*

*ką dabar galiu aš pakeisti: mėnulio pilnatis
šviesa jau nukrito ant miegančių genties
neščiujų ir jos užmiršo baltą raitelį ant balto
žirgo, nešanti baltą kalaviją: miegantys kūdikiai
eina ir eina per tekančią vandenį, tikėdami, jog išgis*

*mes laukiame sekmadienio po jaunaties, tikėdami
kraitinių skrynių raštais, barškučių ant karvės
kaklo, ką tik nukirptom avių vilnom, krentančiom
į skepetą; tikėdami, kad suverps mums visas juodas
vilnas, ir tauta sekmadienį po jaunaties vėl dėvės
senuosius drabužius, išsaugotus Marių žvaigždėj*

Julius Keleras – jaunas poetas Lietuvoje, poezijos vertėjas ir literatūrologas. Šiais metais išleido savo pirmą eilėraščių rinkinį *Žiemos valts*. Ruošia disertaciją išsivijios lietuvių poezijos tema. Čia spausdiname pluoštelį jo eilėraščių, paimtų iš jo pirmosios knygos ir visai naujų.

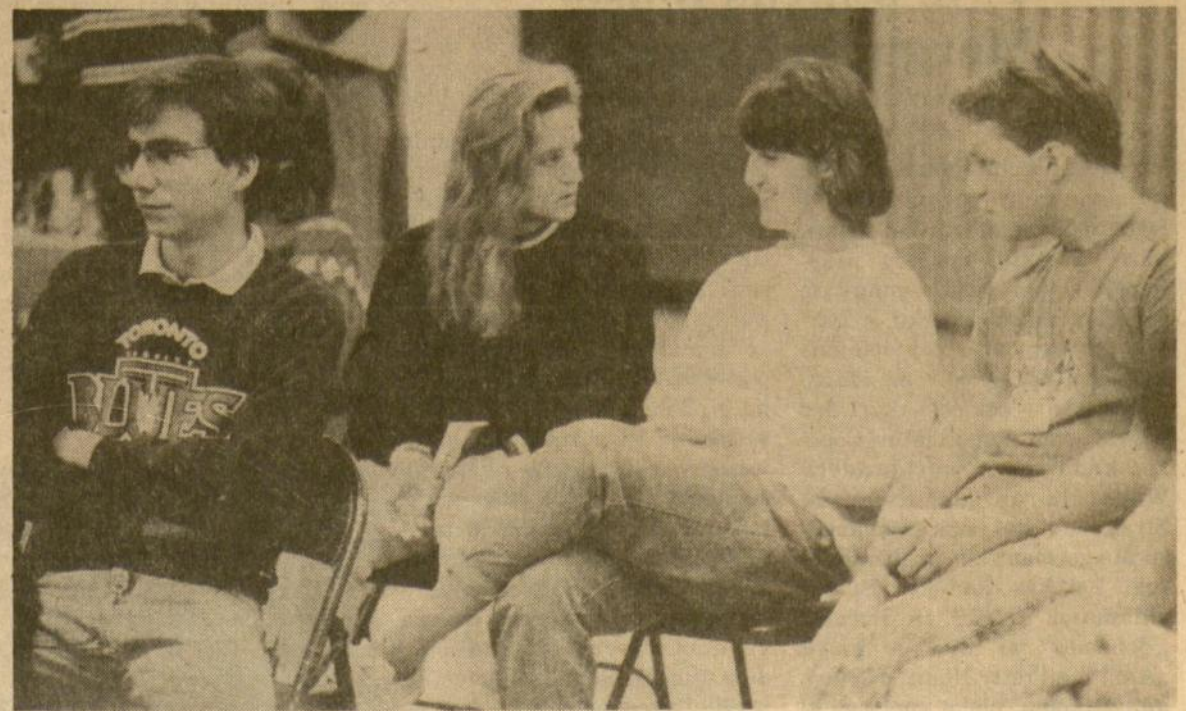
priežastimi buvo tai, kad *Perspektyvos* nesutiko su tuo, jog *LKB Kronikai* pavyzdžiu statomos *Perspektyvos*. Tie *Perspektyvų* buvę korespondentai dėl to labai supyko. Jie atsiantiė didelį ir pikta straipsni, pavadinant „*Perspektyvos* be perspektyvų“. Jų pačių dideliame nušėtimui, *Perspektyvos* tą straipsnį išspausdino be jokių sutrumpinimų ir komentarų. Tačiau jie tuo metu jau buvo išleidę savo pačių pradėto leisti žurnalo *Vytis* pirmąjį numerį, kuriame idėjo tą patį straipsnį.

Pirmieji *Perspektyvų* numeriai kai kam iš pogrindžio veikėjų sukėlė nepasitikėjimą dėl to, kad juose pradėjo savo rašinius spausdinti grupė, pasivadinus *„Lietuvos komunistų sąjunga (ne partija) – V.S.“* už Lietuvos išstojimą iš Sovietų Sąjungos“. Dėl šios priežasties *Perspektyvų* išėjimui į užsienį kai kurie pogrindininkai užblokavo kelią. Atsitiktinai pateko tik keli numeriai, kurių antrąjį persiuntė pats akademikas Andriejus Sacharovas su jo paties studijos „Apie pasaulį ir šalį“ vertimu į lietuvių kalbą.

Vienas iš tos „sąjungos“ narių buvo Gintautas Išmantas, dar ir dabar tebelaikomas tremtyje. Persitvarkymo Sąjūdžio vadovai Gintautą Išmantą laiko pirmuoju to sąjūdžio pranašu ir pradininku.

Taigi Lietuvos pogrindžio spauda jau 16 metų atlieka didelį ir tautai labai reikalingą darbą. Dirba kantriai, be kokių nors rimtesnių konfliktų ar susiskaldymų. Taip pat didžiulis to pogrindžio nuopelnas – iš užsienio gautų knygų dauginimas primityviais būdais.

Kol kas ir tarp Persitvarkymo Sąjūdžio ir 17-os LLL Tautinės tarybos narių konfliktų nėra ir praktiškai negali jų būti. Tačiau LLL Tautinės tarybos neapgalvotas ir su Sąjūdžio veiksniais nesu-

Ateitininkų studijų dienosė rugsėjo 2-5 d. Dainavoje grupelė studentų, laukiančių paskaitos: (iš kairės) Linas Daukša, Jūratė Kriauciūnas, Tolvaisaitė, Gailė Jonytė, Aldas Nuotrauka Jono Kuprio

derintas veikimas gali pasitarnauti pretekstu valdžios akcijai, siekiant susidoroti ne tik su LLL, bet ir su Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžiu. Čia vieniems ir kitiems meškos patarnavimą gali padaryti ir lietuvių išsivija.

Nereikia pamiršti, jog Sovietų Sąjunga Pabaltijo kraštu niekada savanoriškai neišsivadė. Armenijos pavyzdys parodo, kaip buvo susidorota su visa pakilusia tauta vien todėl, kad ji reikalavo tiktai pertvarkymo administracinės sienos tarp Armenijos ir Azerbaidžano, kurio pusėje yra palikta Armenijos dalis – Kalnų Karabachas. Nuo šios srities dabartinę Armeniją skiria tiktai iki 10 km pločio kalnuoto krašto juosta.

Š.m. liepos 28 d. TSRS AT Prezidiumas priėmė naują įstatymą, kuris liečia Vidaus reikalų ministerijos kariuomenę, paruoštą susidorojimui su demonstracijomis, suteikiant jai teisę landžioti po privačius butus.

Tas įstatymas iki šiol viešai dar nepaskelbtas.

Rugpjūčio gale toji Vidaus reikalų ministerijos kariuomenė padėjo milicijai išvaikyti demonstrantus, kurie viename Maskvos parke buvo susirinkę paminėti 20 metų sovietų invazijos į Čekoslovakiją sukaktį. Žmonės buvo mušami ir spardomi.

Taip pat nereikia pamiršti, kad iki šiol propaguojamas „persitvarkymas“ jokia kritika dar nepalietė Valstybės saugumo komiteto, kuris dabar tikrai praktiškai rinkdamas informaciją apie visus, kas yra nepatenkintas esama valdžia ir esama tvarka. Taigi mūsų visų didelis džiaugsmas dėl dabartinių įvykių Lietuvoje netrukus gali pasikeisti į didelį naujo mūsų tautos tragizmo sielvartą. Dieve duok, kad taip neatsitiktų!

Kol tas persitvarkymas Sovietų Sąjungoje nepalies to totalitarinės valstybės ideologi-

nių pagrindų ir kol joje egzistuos partokratinė diktatūra, jokių būdu negalima tikėti, kad Sovietų Sąjungoje jau prasidėjo demokratizacija, kaip klaidingai rašė LLL Tautinės tarybos nariai savo š.m. liepos 3 d. programiniame pareiškime.

Atidžiai sekime ir analizuokime įvykių eigą Lietuvoje, o tuo pačiu metu pertvarkykime visą politinį, tautinį ir religinį veikimą mūsų išsivijoje. Tai bus kad ir netiesioginė, tačiau pati didžiausia pagalba Lietuvai; metančiai pavergėjo jungą. Tai yra labai svarbu, nes pavergtoje Lietuvoje tol užteks jėgų kovoti su pavergėju, kol jaus stiprią ir vieningą savosios išsivijos moralinę ir politinę paramą. Todėl visų veiksmų sutartinis veikimas yra gyvenimo būtinybė. O tokia vieninga veikla, siekiant mūsų visų galutinio tikslo – Lietuvos suvereniteto atkūrimo, turi prasidėti jau šiandieną.

SAS stovyklos choras Ateitininkų studijų dienosė rugsėjo 2-5 d. Dainavoje: (iš kairės) Marius Gražulis, Darius Čuplinskas, Indrė Čuplinskaitė, Dana Grajauskaitė, Rasa Raišytė, Dalia Tūnaitytė, Gailė Jonytė.

Nuotrauka Jono Kuprio

Vijos Tarabildienės parodą aplankius

SAULĖ JAUTOKAITĖ

Prieš porą metų Chicagos Jau-nimo centro Čiurlionio galerijos sienos buvo nukabintos Tara-bildų šeimos meno kūriniais. Ten tada kabojo tėvo Petro, motinos Domiceles, sūnų: Arūno ir Rimto ir jo žmonos Vijos grafikos ir tapybos darbai. Rugsėjo mėn. 30 d. toje pačioje Čiurlionio galerijoje buvo atidaryta vienos Vijos meno darbų paroda. Ankstyvesniojoje jos parodoje matėme tikrai keletą jos paveikslų, o dabartinėje buvo apie penkiasdešimt. Tai daugiausia akvarelės, ekslibriai, aliejais ir mišrios technikos darbai.

Dailininkės Vijos Tarabildienės parodos kataloge apie ją rašoma šitaip. Ji gimė 1942 m. Šiauliuose. Mokėsi vidurinėje dailės mokykloje. 1967 m. baigė Vilniaus valstybinį dailės institutą, freskos-mozaikos specialybę. Dar besimokydama dailės mokykloje, važinėjo po Lietuvą, daug piešė, studijavo liaudies meną. Dalyvavimas liaudies meno rinkimo ekspedicijoje suteikė impulsą ateities darbams. Baigusi institutą dirbo monumentaliosios tapybos srityje, freskos ir sgrafito technika. Yra sukūrusi monumentaliosios tapybos darbų Lietuvos vaikų ligoninėse, mokyklose, vaikų darželiuose. Dirba taip pat tapybos, ekslibrių, grafikos, akvarelės srityse. Nuo 1968 m. dalyvauja parodose. Pastaruoju metu daugiausia ekspozuoja akvareles.

Iš šios trumpos Vijos Tarabildienės biografijos bruožų sužinome, kodėl šios parodos sužetas yra toks lietuviškas. Ji tapo Lietuvos miestus, sodybas, peizažus, kuriuos ji matė ke-

Dailininkė Vija Tarabildienė, lėkusi viena iš savo kūrinių parodos atidarymą rugsėjo 30 dieną Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje.

liaudama po savo kraštą. Bet dažniausiai, kaip ir daugeliui Lietuvos menininkų, dominuojantis motyvas yra Vilnius. Vis besikartojantys yra šio senjo miesto architektūriniai paminklai — katedra, varpinė, Aušros Vartai, Šv. Onos bažnyčia, garsiosios verbos. Dažnai dailininkė piešia skiriančių linijų, kontūrų. Kitur liejamos spalvos yra drausmingos. Pvz., Kauno Perkūno namą ir Zapyškio bažnyčią autorė vaizduoja realistiškai. Spalvų liejimą kruopščiai kontroliuodama, dailininkė puikiai išgauna mūrinės architektūros iluziją. O paveiksle „Pieta“ ji spalvotus dažus lieja laisvai, duoda šlapių, varvančių dažų

tojelis. Vijos Tarabildienės koloritas yra ryškus ir gyvas. Spalvos aiškios — mėlyna, raudona, geltona, ruda. Savo laisva akvarelinė technika ji spalvas naudoja, kaip pridera. Vienur ji dažus lieja laisvai, bet stipresnis spalvas skiriančių linijų, kontūrų. Kitur liejamos spalvos yra drausmingos. Pvz., Kauno Perkūno namą ir Zapyškio bažnyčią autorė vaizduoja realistiškai. Spalvų liejimą kruopščiai kontroliuodama, dailininkė puikiai išgauna mūrinės architektūros iluziją. O paveiksle „Pieta“ ji spalvotus dažus lieja laisvai, duoda šlapių, varvančių dažų

ispūdį, kaip tik priderantį lie-tingo vaizdo išgavimui. Dailininkė Vija Tarabildienė yra lyriška, rami menininkė. Jos kūriniai yra įvairuojantys, viener realistiniai, kitur teikian-tys stiprų impresionistinį ispūdį. Vieni kūriniai, linksni, sauleti, kiti niūresni. Bet visur ryškus dailininkės nuosirdumas savo pasirinktiems tetai. Lietuviškos sodybės sena trobelė jai yra taip brangi, kaip ir senieji gotikos architektūriniai paminklai, šviečiantys savo grakštumu, arba Vilniaus bokštai, remiantys dangaus mėlynę. Kiekvieną kam-pelį dailininkė išgyvena ir at-vaizduoja su pagarba ir meile.

Trys stiprūs balsai Margučio koncerte

(Atkelta iš 2 psl.)

Verdi bei Puccini specialisčių (na, pirmame range gal tik vieną — Danutę Stankaitę), bet tokios, kuri su jokių abejonių neke-liančiu savimi pasitikėjimu taip solidžiai, laisvai, stipriai, su tvirtais lygiais balso pakylėjimais nugalėtų vokiškojo romantizmo aukštynes, — tokios, sakau, dar negirdėjome. Jeigu Lietuvių ope-ra kada nors susigundytu Wagneriu ar net Richardu Straussu — štai jums gatavai pa-ruošta germaniško vokalizmo he-rojė. Tai kas, kad jos „Si, mi chiamano Mimi“ iš Puccini „Bohemos“ ar Carlisle Floyd „Ain't it a Pretty Night“ nebuvo, kaip sakoma, nieko ypatingo — tam juk turime savo jau pažįs-tamų sirenų plejadą... Ir reikia tik dėkoti, kad, priešingai beveik visoms, kurios pas mus į Chica-gą atplazdena iš Bostono, New Yorko, Los Angeles, Muencheno ar Vilniaus (jau neminint gausy-bės iš vietinių parapijų), — Ju-lianne Barnes išvengė pagundos nors bisui pateikti „O mio bab-bino caro“, tuo aiškiai nu-brėždama dar vieną skirtumą tarp savęs ir visų kitų.

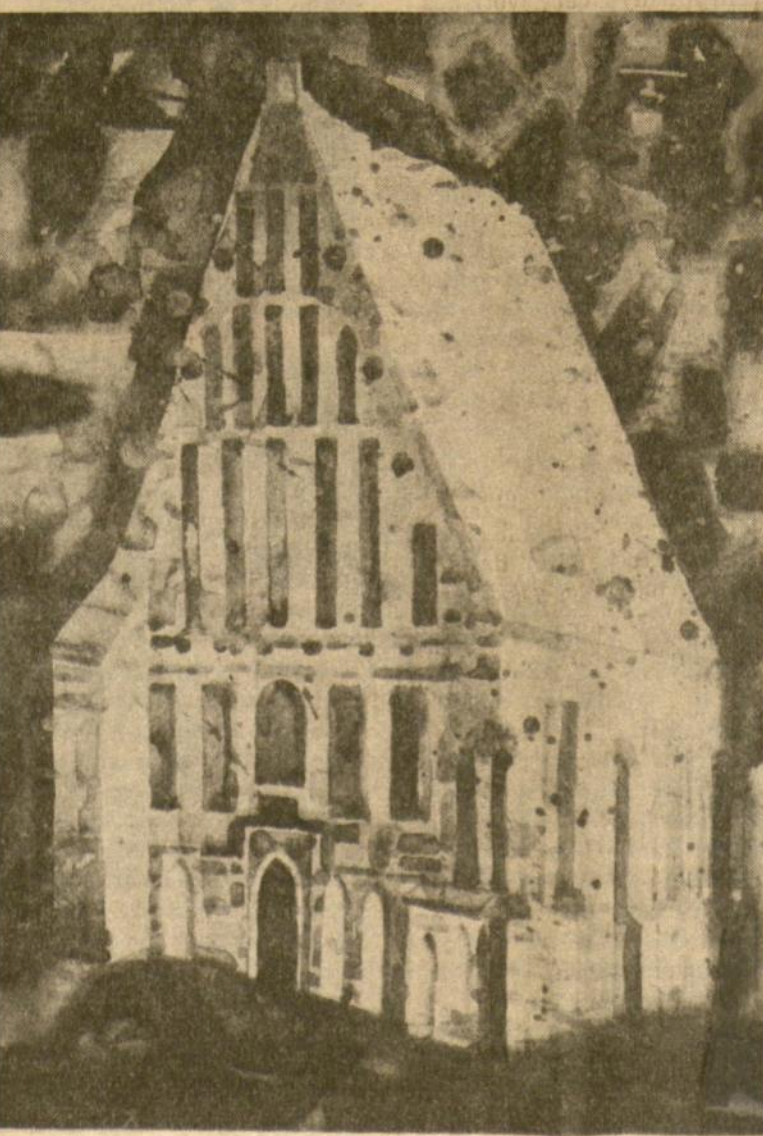
Tiesos vardan vis dėlto reikia pažymėti, kad Barnes per visą koncertą dukart sylstelėjo nuo vokalinės linijos. Bet tokių riktų pasitaikymą galima pašalinti, ir jie buvo tokie nežymūs, kad stipriųjų jos savybių deka ben-dras jos pasirodymo ispūdis nuo to mažne visai nenukentėjo.

Betgi didžiausią popietės staigmeną iškrėtė tenoras *Edward Zelnis*. Išklaušė pirmojo dalyko atliktus kūrinius, manėme, kad jis yra tas, ką vokiečiai va-dina „hinaufgelogener Bariton“, atseit tik kaukė tenoro, o balsinė prigimtis baritoniška. Ir iš tiesų, toli jam nuo petrauskio lai-

bumo, net ir nuo standartinio tenorinio skaidrumo. Užtat buvo beveik neįtikėtina, kad jis antra-jam savo išėjimui pasirinko kaip tik ariją „Ah! mes amis“ iš Doni-anskaitės ir savo lietuviškos kilmės anaiplo nesibaidanti. Ar Petru Petručiui kada nors pa-vyks ir šią auksinę žuvelę mūsų pasididžiavimui sugauti?

Siemet Lyric operoje (ir tai jau nebe pirmą sykį) girdėsime pasaulinės klasės soprana Carol Vaness. Ji atliks Donnans Annos partiją Mozarto „Don Giovanni“. Visi to pastatymo spektakliai jau išpirkti. Ką tai turi bendro su Margučio koncertais? Ogi tai, kad Vaness taip pat yra viena iš tų mūsų senateivių atžalų (Vyšniauskaitė) ir savo lietuviškos kilmės anaiplo nesibaidanti. Ar Petru Petručiui kada nors pa-vyks ir šią auksinę žuvelę mūsų pasididžiavimui sugauti?

• Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, vakar buvo atidaryta svečio iš Lietuvos, dailininko Vytauto Valiaus darbų paroda. Dailininkas dirba gra-fikos, tapybos, estampo, knygų iliustravimo srityse. Dabar vykstančioje parodoje išstatyti patys naujausi Vytauto Valiaus darbai, atlikti jam besisvečiuojant Amerikoje. Paroda vyksta tik vieną savaitgalį — spalio 14-16 d. Čiurlionio galerijos valandos šeštadienį ir sekmadienį — nuo 11 v.r. iki 7 v.v.

Vija Tarabildienė. Zapyškio bažnyčia. Akvarelė, 28 3/4" x 20", 1987.

Naujos knygos

• Juozas Urbšys. LIETUVA LEMTINGAISIAIS 1939-1940 METAIS. Redaktorė — Dalia Vorobė-jienė. Vilnius: „Mintis“, 1988. 109 psl.

Juozas Urbšys buvo nepriklausomos Lietuvos Respublikos paskutinis Užsienio reikalų minis-tras. Jo paties likimas — ne-jaukiai tiksliai parelėle jo krašto ir jo tautos šio šimtmečio istorijos eigai. Suimtas su žmona 1940 m. liepos 17 d., deportuotas į Rusijos gilumą ir nuo 1941 iki 1954 me-tų kalintas įvairiuose, kartais jam iš pradžių net nežinomuose kalėjimuose, sirgęs, badavęs, 1954 metais sulaukė leidimo grįžti į Lietuvą. Dabar jis gyvena Kaune — 92 metų senelis, gyvas tu istorinių įvykių liudininkas ir iki pat šios dienos neišsivadėjęs tikėjimo į nepriklausomą Lietu-vos valstybės vertę. Jo prisimi-nimų išleidimas Lietuvoje praė-justį savaitę yra didelis lietuvių laimėjimas, nemažesnis galbūt negu trispalvės suplevėsavimas Gedimino kalne ar lietuvių kal-bos įteisinimo valstybine kalba projektas, nes pagrindinė Juozo Urbšio prisiminimų funkcija yra pateikti alternatyvą 1939-1940 metų įvykių versiją, kitokią negu ta, kurią dešimtmečius skleidžia ir kartoja oficialioji tarybinė isto-riografija. Skelbiami ir jo pasi-rašytų dokumentų tekstai. Todėl ir šios jo knygos išleidimas toks reikšmingas — ji pakeičia situa-ciją, įveddama priešingos istori-nės analizės galimybę. Tai pir-mas etapas kelyje į minties laisvę.

Šių prisiminimų dėmesio centre — aprašomo laikotarpio Lietuvai lemtingi tarptautiniai įvykiai ir politiniai to meto veikėjai, Sovie-tų Sąjungos ir nacinės Vokietijos valdžių viršūnių figūros, kurių laikysena Lietuvos atžvilgiu autoris — su jais kalbėjusio ir juos iš arti stebėjusio — čia betar-piškai atskleidžiama. Nors pasa-kojimo tonas yra itin dalykiškas ir santūrus, kaip turbūt ir dera diplomatui (jausmai iš viso tik kelis kartus prisismelkia pro pasakojamų įvykių rėmus), ši autoriaus savitvarda neužslėpia, o greičiau tik išryškina jo paties tragišką rolę to meto didžvalsty-bių režiutuose diplomatinuose vaidiniuose: jis pasirašė sutartį su nacine Vokietija, atplėšiančia Klaipėdos kraštą nuo Lietuvos, ir 1939 m. sutartį su Sovietų Sa-jungu dėl Vilniaus krašto grąžini-mo Lietuvai ir Lietuvos — So-vietų Sąjungos savitarpio paga-lbos, jis yra antras partneris 1940 m. pavasarį Maskvoje vyku-siame dialoge tarp Sovietų Sąjun-gos ir Lietuvos, kurį jis apibū-dina, kaip „lyg pasakėtosios vil-kui ir eriuokui iš nasrų išimta“ (p. 45). Galop 1940 metų birželio 15-osios rytą jam teko pasakyti Molotovui: „Lietuvos vyriausybė jūsų ultimatumą priima“ (p. 52) ir išgirsti, kad naują vyriausybę Lietuva, sutartyje užtikrinta kaip suvereni valstybė, dabar tegali sudaryti tik su Sovietų Sąjungos leidimu. Scenon įeina ir jau toliau Lietuvą rikiuoja Dekanozovas.

Per visas šitas „derybas“ Ur-bšys ginte gynė Lietuvos nepri-klausomybę ir integralumą, bet jis tai darė, naudodamas teisiskos ir moralinius argumentus, o tie, žinoma, buvo bejėgiai prieš didž-galybių imperialistines preten-zijas, klastą ir smurtą. Hitleris, beveik apgailestaudamas, dėl Klaipėdos krašto Urbšui pasiaiš-kinė: „Eine Grossmacht konnte es nicht dulden (Didelė valstybė negalėjo to pakelti)“ (p. 15). O Molotovas gana anksti pareiškė: „Bet kuri imperialistinė valstybė užimtą Lietuvą, ir viskas. Mes to nedarome. Ne bolševikai būtume, jei neieškotume naujų kelių“ (p. 43). Net kalėjime 1943-1944 me-tų žiemą Urbšys parašė du memo-randumus „apie reikalingumą at-kurti Lietuvos valstybės nepri-klausomybę“ ir išsiuntė juos

Juozas Urbšys

Stalinui. Jo prašomas rašto per-siuntimu pasirūpinti čekistas viršininkas jį įspėja atsiminti, jog komunistų partizanai Lietuvoje „kovoja ne dėl tokios Lietuvos, kokią jūs turite galvoje“ (p. 83). O gal Juozo Urbšio pastangos apginti Lietuvos valstybės nepri-klausomybę nebuvo vien tik tra-giškos, kadangi iš anksto lemtos sudužti. Gal tai, kas jam ne-pavyko tada diplomatinėm prie-monėm, kitoje plotmėje jis pa-siekia kaip tik dabar — šia knygele. Žinoma, tos istorinės realybės, kuri jau praėjusi, iš-gelbėti neįmanoma, bet galima ir būtina apginti nors dabar nepri-klausomos Lietuvos valstybės gerą vardą. O tai ir yra Urbšui svarbiausia. Pačioje pratarmėje jis rašo:

... ano meto Lietuvos Respublika ir jos kūrėjai bei veikėjai yra verti iš Tarybų Sąjungos nuomonės reikšė-jų pusės ne niekinimo, šmeižto, purvais drabstymo, o pagarbos, objektyvaus tyrinėjimo ir padoraus vaizdavimo. Taigi ir Lietuvos Taryba ir jos vasa-rio 16 dienos Nepriklausomybės ak-tas traktuotini teigiamai, nes tai buvo tie konkretūs daigai, iš kurių iš-augo istoriškai pažangią politinę formaciją — nepriklausoma Lietuvos valstybė (p. 4).

Tiek kiek šioje knygoje galima pajusti autoriaus kartėlio, tiek jis daugiausia lydi jo komentarus apie ligišoliųjų tarybinių istorikų aiškinimus, kaip Lietuva iš ne-priklausomos valstybės pavirto sudėtine Sovietų Sąjungos terito-rijos dalimi. Jų pozicijas jis deta-liai nagrinėja skyriuje „Historio-grafinis intarpas“ (pp. 57-74). Neatsitiktinai turbūt ir savo pratarmę jis baigia žodžiais iš vokiečių rašytojo Hermann Hesse *Das Glasperlenspiel*, smerkian-čiais „mokslinknia, kuris sąmo-ningai skelbia netiesą“ ir šitaip „remia visas piktas ir priešingas jėgas, kurios grasina sunaikinti jo tautą“ (p. 4). Neįstengiant šiuo metu susigrąžinti valstybinę ne-priklausomybę, galima nors ban-dyti susigrąžinti tiesą apie jos praradimą ir tuo pačiu patvirtinti jos vertę. O tai negali neturėti įta-kos klausimui, kokią ateities Lietuvą patys lietuviai „turi galvoje“ (p. 83).

Reikia tikėtis, kad kaip tik dėl šios priežasties — to lemtingo laikotarpio nušvietimo faktais, dokumentais ir autentišku daly-vio liudijimu, pasitvirtins knygą išleidusios „Minties“ leidyklos pažiūra, kad šie „prisiminimai apie 1939-1940 metus padės ne tik istorikams, bet ir visiems skaitytojams geriau suprasti to meto istorinio vyksmo peipe-tijas“ (p. 112). Džiaugsmą dėl šios knygos pasirodymo gal tik kiek slopina priminimas, kad minties varžtai toli gražu dar ne visi su-traukti — paskutinis sakynys šiame spausdiny yra leidyklos atsiribojimas nuo knygos turinio: „Leidyklos nuomone, kai kurie autoriaus teiginiai ginčytini“ (kur girdėta, kad memuarus spausdinanti leidykla turėtų teisintis, jog autorius neatstovauja jos pačios nuomonei).

Baigiant norėtusi dar kartą stabtelėti ties charakteringa šiai knygai pasakojamojo stiliaus savybe. Kadangi autorius niekur

nieieško skaitytojo gailėsčio sau pačiam (kas dažnai ir atleis-tinai būdinga tokio pobūdžio me-muarams), tos labai trumpos pastabos, liečiančios jo paties asmenišką patirtį, palieka skai-tytojui dar stipresnį ispūdį. Pavyzdžiui, rašoma, kaip po Stalino mirties kalėjimą lanko komisijos ir teiraujasi skundų ar pagėdavimų:

Prasome susirašinėjimo su gimi-nėmis. Po kurio laiko apskelbiama: pareiškimus tuo reikalu paduokite, nurodykite adresus asmenų, su ku-riais norite susirašinėti, mes patiklinsime, ar tie asmenys gyvena nurodytais adresais, ir jei taip, galėsite su jais susirašinėti.

Aš nurodau savo tėviškęs adresą, nes ten gyveno mano tėvai ir du bro-liai su savo šeimomis. Ilgai laukus, kalėjimo pareigūnas praneša: niekas iš mano paminėtų asmenų ten negyvena. Rašau naują pareiškimą — jei niekas iš jų ten nebegyvena, tai prašau nustatyti, kur jie dabar gyvena, ir duoti man jų naujus adre-sus. I tai, praslinkus gerokai laiko, tik tiek atsakyt: Kotryna Urbšienė (mano motina) mirė Tulu-ne 1950 metais. Ne savo noru, aišku, ji ten nuvažiuo numirti, būdama 85 metų amžiaus.

Kad tėvas, brolis, dvi brolienės, brolaitis mirė deportuoti taip pat Sibire nuo priepaudo, bado, ligų ir šalčio, kad kitas brolis, pašauktas 1946 metais į Naujamiščių miliciją, rytojau ar trečią dieną buvo atiduotas palaidoti saviesiems negyvas, kad tėviškeje iš tikro neliko nieko iš savųjų, sužinojau tik išėjęs iš kalėjimo (p. 86).

Pusė nedidelio formato knyge-lės puslapio šičia talpina ne tik rašančiojo šeimos, bet ir jo visos tautos to dešimtmečio istoriją. Bet kaip gerai, kad jam buvo du-ta sulaukti dabartinių permai-ningų laikų ir dargi savo nepa-keičiamu įnašu naujoms lietuvių kartoms pasitarnauti, nuskaidri-nant paniekintą, bet nenumarin-tą nepriklausomybės idėją.

Šiuos Juozo Urbšio prisimini-mus netrukus ir išsivijos skaity-tojai turės rankose ir nereikės skriausti tautiečių tėvynėje, ten išleistos knygos čia pageidaujan-t. Šiuo metu Chicagoje, „Draugo“ spaustuvelyje yra baigiama spaus-dinti Pilypo Naručio redaguotas Juozo Urbšio tekstas. Knyga vadinasi **Juozo Urbšio atsimi-nimai**. Ją leidžia Tautos Fondas. Knyga gausiai iliustruota žemėlapias ir fotografijomis, kurie išryškina to meto aplinką ir įvykius (Lietuvoje išleistoji yra be iliustracijų, išskyrus nuo-traukas viršeliuose).

Knygą Juozo Urbšio atsimi-nimai galima užsisakyti per Praną Povilaitį, 9050 Troy Ave-nue, Evergreen Park, IL 60642, arba „Drauge“. Kaina su per-siuntimu — 7 dol. Užsakant per Praną Povilaitį, čekius rašyti „Lithuanian National Founda-tion, Inc.“

(a. II.)

• **Balzeko Lietuvių kultūros muziejus**, Chicagoje, vakar buvo atidaryta paroda: „Lietuviško meno 66 metai“. Pa-rodoje ekspozuojami 45 lietuvių dailininkų darbai iš muziejaus rinkinio. Paroda vyks iki lapkričio 12 dienos.